

אגף תכנים תכניות הכשרה והשתלמויות
מרכז הדרכה חמ"ד

גישות שונות בהתייחסות האמונית לשואה

פעילות לעיבוד אחרי המסע

האמונה היהודית מתבססת על היות העולם נברא ומושגח. לפיכך, היא רואה בעולם, על כל הנמצא והמתרחש בו, את יד האלוקים – גם אם אינה תמיד גלויה ומובנת לבני אדם. "דרכיך ה' הודיעני ארחותיך למדני", ביקש דוד המלך (תהלים כה, ד) ומבקשים המאמינים בכל דור.

השואה הייתה אירוע על ציר היסטוריית העולם, ועם זאת הייתה אירוע חריג בהיקפו ובעוצמתו. שני היבטים אלו של השואה מעוררים את האדם המאמין לנסות לעמוד על פשרה ועל משמעותה. רבים מהוגי הדעות ומבעלי המחשבה בדורות האחרונים התייחסו בהגותם לשואה וניסו למצוא הסברים תיאולוגיים לאירועי האימים ואף לעמוד על הקשר שבינם ובין הקמת המדינה.

הפעילות שלהלן מציגה גישות שונות בעיון התיאולוגי בדבר השואה כפי שהן באות לידי ביטוי בכתביהם של הוגים חשובים ומשפיעים בעולם היהדות האורתודוקסית. הפעילות מבוססת על פרקים מתוך ספרו של הרב תמיר גרנות, **אמונה ואדם לנוכח השואה – כרך א** (הוצאת תבונות, מכללת הרצוג – גוש עציון). הפעילות תתנהל בדרך של למידת עמיתים.

בעצם העיסוק בנושא, אנו נותנים מקום לתהיות, להתבוננות ולשיח עם הבורא. בפעילות נעמוד על שלוש גישות עקרוניות ביחס המאמין לשואה. מובן שיש גישות נוספות ושהדברים המובאים כאן אינם מקיפים את כל רוחב ועומק הנושא.

הערה למנחה: הנושא מורכב, והתמודדות מיטבית איתו מצריכה העמקה וידע. מומלץ שהמנחה יעין במקורות וילמד את הנושא לפני שיעביר את היחידה שלהלן.

מהלך הפעילות

שלב א - פתיחה

המנחה יציג את המשפט של הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק: "תהא זו עזות יומרנית אם אנסה להמיר את חוויית האמונה מלאת הסתירות והסבל בחוויה רוויית אושר והרמוניה" (הרב יוסף דב סולובייצ'יק, "איש האמונה", ירושלים: תשכ"ח, עמ' 9). המנחה יבקש מהמשתתפים להתייחס לאמירה זו של הרב סולובייצ'יק בהקשר לניסיון החיים שלהם.

המנחה ישאל את התלמידים אם אפשר להסיק מהתייחסותם לניסיון חייהם להתייחסות לאירוע עצום כמו השואה ויבקש מהם לנמק.

המנחה יאמר שהפעילות מבוססת על מקורות בספר "אמונה ואדם לנוכח השואה" שכתב הרב ד"ר תמיר גרנות, ראש ישיבת אורות שאול.

שלב ב – לימוד בקבוצות

המנחה ייתן לכל תלמיד מדבקה שעליה רשומה אחת האותיות א', ב' או ג'.

המנחה יבקש מהתלמידים להסתדר בקבוצות בנות שלושה חברים לפי האותיות שקיבלו.

קבוצות א' יעסקו במקורות הרואים בשואה עונש על חטאי העם. קבוצות ב' יעסקו במקורות הטוענים שאין לנסות לתת פשר ומשמעות לשואה. קבוצות ג' יעסקו במקורות הרואים בשואה שלב בדרך לגאולה.

יש לתת לכל אחד מהמשתתפים את דף המקורות ודף נוסף לסיכום הנושא.

חברי כל קבוצה יקראו יחד את המקורות שקיבלו, ידונו בהם ויסכמו את עמדת ההוגים בקצרה. על חברי הקבוצה לציין נימוקים התומכים בעמדה שבה עסקו. מומלץ לאפשר למשתתפים גישה לאינטרנט להרחבת הידע על הגישה ועל הוגי הדעות המצוטטים.

שלב ג – למידת עמיתים

המנחה יבקש מהמשתתפים להתחלק מחדש לקבוצות בנות שלושה או שישה חברים, בכל קבוצה יהיה חבר או שניים מכל אחת מקבוצות המקור: א', ב', ג'.

כל משתתף יציג את הגישה שלמד ושבה דן בקבוצת ההתמחות. חברי הקבוצה יביעו את דעתם על הגישות השונות, אם מתעוררות שאלות בנוגע לגישות אפשר להעמיק את הלימוד באמצעות האינטרנט.

שלב ד – סיכום

דיון במליאה

- לדעתכם, מדוע הוגי דעות שונים מצאו לנכון להציע הסבר לשואה?
 - לדעתכם, ממה נובעים ההבדלים שבין הגישות השונות?
 - לאילו מהעמדות אתם מתחברים? מדוע?
 - האם אדם יכול להחזיק בדעות שונות בו בזמן או ביחס לאירועים שונים? פרטו.
 - מהי החשיבות שבעיסוק בשאלות אמוניות?
 - האם הפעילות עוררה בכם שאלות שהייתם רוצים להמשיך ולברר? פרטו.
 - במה תרמה לכם פעילות זו?
-

א' – השואה כעונש על חטאי העם

1. בימינו אלה בחרו להם היהודים בשתי עבודות זרות אשר להן יקרבו את קורבנותיהם, הרי הם: הסוציאליזם והנציונליזם. את תורת הנציונליזם החדש אפשר להגדיר בקיצור נמרץ: 'נהיה ככל הגויים'. אין דורשים מיהודי אלא את ההרגשה הלאומית. השוקל את השקל והמזמר את 'התקוה', פטור מכל מצוות שבתורה. ברור, כי שיטה זו נחשבת כעבודה זרה לפי דעת התורה. שתי עבודות זרות אלה הרעילו את המוחות ואת הלבבות של הנוער העברי... קרה מעשה נסים: בשמים הרכיבו את שתי העבודות הזרות כאחת – נציונל-סוציאליזם, יצרו מהן מטה זעם איום, החובל ביהודים בכל קצוות ארץ. הטומאות להן סגדנו, הן החובלות בנו. 'תיסרך רעתך'. (מדברי [הרב אלחנן בונם וסרמן](#), בתוך: אמונה ואדם לנוכח השואה", עמ' 35)

2. במרומים מחשיבים אותנו כנראה כצדיקים, שכן נבחרנו לכפר בגופותינו על עם ישראל. משום כך אנחנו חייבים לחזור בתשובה שלמה ומיד... ועלינו לדעת כי על ידי התשובה הקרבן שלנו יעלה יותר לרצון... אנו מקיימים עתה את המצוה הגדולה ביותר ועל פי הנאמר: "באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה". האש היוקדת על גופותינו היא האש שתחזור ותקים את בית ישראל" (מדברי הרב אלחנן וסרמן, שם, עמ' 56)

3. וכך היה בגרמניה לפני החורבן שהיהודים הרגישו עצמם טוב בין הגויים וחשו עצמם חברים עמם, ומזה יצא חורבן כפול, ברוחניות... וחורבן בגשמיות, שהתחברות הביאה לשנאה יוקדת שהתחילה לבעור בליבות הנוכרים והמיטה בסופו של דבר חורבן נורא ועצום. הכאב והצער גדול מאד שבשביל מעשיהם של היהודים שלדאבוננו התרחקו מיהדותם, סבלו גם היהודים שהיו יראי השם והתרחקו מהגויים תכלית הריחוק והלכו בדרך ה'... ואף הם היו חלק מהחורבן ועברו עליהם צרות צרות כמו על אותם שהתחברו עם הגויים. מזה רואים שאפילו יהודים חלשים ביותר עד שאינם יודעים מה זה שבת, מה זה כשרות... יכולים להביא לא רק על עצמם אלא על הכלל כולו צרות צרות וחורבן שהוא למעלה מהשגתנו, שהם הגורמים לכך! (מדברי [האדמו"ר מבעלז](#), שם, עמ' 61)

4. ועכשיו בדורנו זה אין צריכין לחפש ולבקש במטמונים את העון שהביא עלינו את הצרה הזאת, כי הוא גלוי ומפורש בדברי חז"ל, שהגידו לנו זאת בפירוש... שעל ידי העברה על השבועות שלא לעלות בחומה ושלא ידחקו את הקץ ח"ו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה. ובעוונותינו הרבים כן היה, המינים והאפיקורסים עשו כל מיני השתדלות לבעור על השבועות הללו לעלות בחומה וליקח מעצמם ממשלה וחירות קודם הזמן, שזהו דחיקת הקץ, והמשיכו לבות רוב בני ישראל לרעיון הטמא הזה... ואין איש שם על לב כי ע"י הכתות האלה שמשכו לב העם ועברו על השבועה של דחיקת הקץ ליקח מלוכה וחירות קודם הזמן נהרגו ר"ל ששה מליונים מישראל, כי מלבד שזהו העונש המר המבואר על זה בגמרא אני מתיר את בשרכם,

ובשבועה נפרעין ממנו ומכל העולם כולו, ואין פורעניות בא לעולם אלא בשביל הרשעים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים. (מדברי ר' יואל טייטלבוים, שם, עמ' 68-76)

ב' – השואה כגזרה עליונה

1. יש ארבעה דברים שהקדוש ברוך הוא מתעב (זו תקוותי), ואף אני מתנגד להם. ארבעה דברים אלה הם: ראשית, ההצדקות התאולוגיות של השואה, שיש לדחותן ולפוסלן. שנית, עצם העלאת השאלה התאולוגית מדוע הייתה שואה. (מדברי פרופ' דוד וייס, מתוך: "אמונה ואדם לנוכח השואה", עמ' 82)
2. מי שהוא חסיד וירא ה' באמת לא ישאל שאלות וקושיות כאלה. הוא יודע מה שכתוב בתורה 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך' (דברים יח, יג), הכל יהיה בתמימות בלי שום שאלות בלי שום קושיות. (מדברי הרב חיים צימרמן, שם, עמ' 87)
3. זה הניסיון הגדול של כנסת ישראל, הניסיון האחרון בשלהי הגולה ולפני הגאולה: לא להבין דבר, ואף על פי כן להגיד 'הצור תמים פעלו'. זו משמעותו הפנימית של קדיש הציבור, וזה מה שנותן גם את המשמעות לקדיש של כל יחיד... קדיש שמבטא את האמונה הגדולה הזאת. 'הצור תמים פעלו', יחד עם 'טהור עיניים מראות רע'. זה מה שנותן את הכוח, את העוצמה, את העומק לקדיש של כל יחיד. (מדבריי הרב יהודה עמיטל, שם, עמ' 109)
4. באור דברים אלו עלינו לראות את השואה האיומה שפקדתנו בשנים ת"ש-תש"ה. כאשר ששה מיליוני יהודים מבחירי האומה נהרגו על קידוש-השם קבל עולם ומלואו ואין נכלים ועוצר בעד מלאכי החבלה. כי ברי הדבר שמאורע איום זה קבוע היה בלוח המאורעות שמבראשית, אשר בלעדיהם אין קיום לעולם... ולאור כל אלה – חלילה לנו להרהר על מה שעשה ה' ככה לדור הזה, מה חרי האף הגדול הזה, כי אין אתנו יודע עד מה ועלינו רק להאמין כי כך עלה במחשבתו הקדומה של רבון כל העולמים, לעילא ולעילא מכל השגותיו של בן תמותה, ואת חקר אלו לא נמצא. (מדברי האדמו"ר מסלונים, שם, עמ' 293-294)

ג' – השואה כחלק מתהליך היסטורי בדרך לגאולה

1. שעניין היסורים של חבלי משיח שצריכים לעבור קודם ביאת המשיח הוא כי להגיע לתיקון הגמור צריך שתהי' מסירות נפש כל כלל ישראל... כי זהו עצם התנאי שישראל יהיו העם הנבחר, שצריכים ליהרג על קידוש השם. (מדברי האדמו"ר מסלונים, בתוך: "אמונה ואדם לנוכח השואה", עמ' 368-369)
2. למילה שואה... יש קונוטציה של אסון מובדל, שאינו קשור לשום דבר שקרה לפניו או לאחריו – בדומה לרעידת אדמה או צונמי. אך כפי שראינו, גישה זו רחוקה מאד

מהשקפת התורה בדבר תולדות עם ישראל. חורבן יהדות אירופה הוא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה שלנו, ואל לנו לבודד אותו ולהסיר ממנו את המשמעות העצומה שיש לו עבורנו... דווקא המונח המלאכותי, 'שואה', שבחרו להשתמש בו, מרוקן את החורבן ממשמעותו ההיסטורית ומחשיבותו. (מדברי הרב יצחק הוטנר, שם, עמ' 418)

3. דחבלי משיח הוא בבחינת ההעדר קודם ההויה, ולפי גודל ההעדר יש להכיר את גודל ההויה שיעשה לנו הי"ת בעת הגאולה... והאחרון הכביד מאד לפי ערך הטוב המוחלט המתמיד הצומח אחריו... הרי, לפי דבריהם הוא ענין טבעי, שקודם הוייתינו הגדולה צריך שיהיה העדר גדול, כמו שהוא בטבע בכל המציאות. (מדברי הרב יששכר שלמה טייכטעל, שם, עמ' 442)

4. נכון שקיימת אצל האדם נטייה להבין את ההנהגה האלוקית בהבנה של קטנות, אבל אז מתעוררים קשיים בהבנה. אנו מצויים להתרומם אל הבנה של גדלות, 'בינו שנות דור ודור', להתרומם מעל ההסברות הקטנוניות, מעל החיטוטים. יש להיזהר שלא לחשוב בצמצום ובקטנות לגבי בירורי החשבונות ההסטוריים של כלל-ישראל, אלא להגיע להרמת המחשבה לחשבונות כלל עולמיים. (מדברי הרב צבי יהודה קוק, שם, עמ' 450)

5. התחייה של עם ישראל בדורנו איננה תחיה זמנית... אלא, דבר מוחלט, לאומיות שכולה קודש... נשמת ישראל שהולכת ומופיעה מחדש בעולם. וכאשר הנשמה הזו מתחילה להופיע בעולם, מתעורר האינסטינקט של אותו גוי רשע והוא מכיר בטבע שלו, שעצם החיים הישראליים עצם בנין האומה, זה בנין אלוקי... אם כן יש להלחם בעם ישראל... בעצם קיומו... צריך להשמיד את עצם ההויה שלנו... נמצא שעל אף שהיסורים שעברנו הם יסורים גדולים מאד, הרי שדוקא אינסטינקט גויי זה של שנאה ורצון להשמידנו, מברר לנו עד כמה שהגאולה שלנו מוחלטת... גאולה שאין לה הפסק עולמית. (מדברי הרב צבי יהודה קוק, שם, עמ' 456-457)

6. יש בזה אולי להאיר קצת את ההופעה המופלאה של דורנו... לפתע קם וצמח דור מופלא כל כך... ובוודאי שאין לכך שום הסבר טבעי... וכל זה בזכות אותם הקדושים, שאם כל מאורע רוחני יש בו מן הנצחיות ואינו הולך לטמיון... כל אחד מהקדושים השאיר אחריו קדושה בעולם... אין לשער איך הבריאה נתרוממה ונתקדשה ללא ערוך... ונתקרבה הבריאה לתיקונה הגמור שעל ידיהם נתקיים כבר ענין חבלי משיח. (מדברי האדמו"ר מסלונים, שם, עמ' 534-535)

